

Lietuvių vaikų anekdotai XX–XXI amžiaus sandūroje

GRAŽINA SKABEIKYTĖ - KAZLAUSKIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas

ANOTACIJA. Straipsnio tikslas – supažindinti su vaikų anekdotų specifika ir apžvelgti dabartinį lietuvių vaikų anekdotų repertuarą. Kiek detaliau pristatomi penki ciklai: anekdotai apie Petriuką; anekdotai apie gyvūnus; anekdotai apie įvairias tautybes; anekdotai apie blondinę; kinematografinės kilmės anekdotai. Tyrimo šaltiniai – XX a. paskutinio dešimtmečio ir XXI a. pradžios anekdotai, užrašyti iš 6–14 metų vaikų ir saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos rankraštyne. Tyrimo metodai – analitinis aprašomasis, interpretacinis ir lyginamasis.

RAKTAŽODŽIAI: vaikų anekdotas, žanrinė specifika, komizmas, anekdotų ciklas, personažas.

VAIKŲ ANEKDOTŲ SPECIFIKA

Anekdotai – bene populiariausias šiuolaikinio folkloro žanras. Jie visada tarpo privačioje erdvėje, o pastaraisiais dviem dešimtmečiais kaip niekad smarkiai įsiveržė ir į viešumą, ypač – pramogų sritį: skaitytojų nestokoja įvairiausių leidyklų spausdinami populiarius anekdotų rinkiniai, salės lūžta nuo žiūrovų gausos pasirodant profesionaliems anekdotų pasakotojams, komercinės televizijos savo reitingus kelia inscenizuotų anekdotų laidomis, o internetas tapo pačia didžiausia anekdotų saugykla ir mokykla.

Anekdotais smaginasi tiek suaugę, tiek vaikai. Tačiau priklausomai nuo pasakotojų ir klausytojų (ar skaitytojų) amžiaus tiek vyraujančių anekdotų repertuaras, tiek kai kurios pačių anekdotų savybės truputį skiriasi. Taigi reikia įsivesti *vaikų anekdotų* terminą. Žinoma, vaikų anekdotai nėra atskiras žanras, teisingiausia juos būtų traktuoti kaip savitą anekdotų atmainą.

Lietuvoje anekdotai iki šiol tyrinėti kaip vienas bendras masyvas, neskiriant jų pagal adresanto ir adresato amžių. Beje, nereikėtų painioti anekdotų apie vaikus su vaikų anekdotais. Pirmieji yra susilaukę kelių mokslinių publikacijų, o vaikų anekdotai kol kas nagrinėti tik viename straipsnyje – „Kalbiniai lietuvių vaikų anekdotai“, skirtame lingvistinių žaidimų įvairovei dabartiniuose vaikų anekdo-

tuose (Skabeikytė-Kazlauskienė 2012). Iš kaimyninių tautų apie vaikų anekdotus daugiausia yra rašę rusų folkloristai. Jie gilinasi į humoro suvokimo galimybes, kintančias priklausomai nuo vaikų amžiaus (Утехин 2001), apžvelgė būdingiausias temas (Кулагина 1996; Трыкова 1997), nagrinėjo kai kuriuos vaikų anekdotų ciklus ir personažus (Архипова [2013]; Белоусов 1996; Карасев 1998), domėjosi psichologiniais (Щербakov 2000), pedagoginiais (Уварова 2008) ir kitais vaikų anekdotų aspektais. Teorinėms vaikų anekdoto problemoms daugiausia dėmesio yra skyręs Michailas Lurje (Лурье 2007); apie dabartinius estų vaikų anekdotus rašo Astrid Tuisk (Туйск 1996; Tuisk 2010).

Šio straipsnio tikslas – supažindinti su vaikų anekdotų specifika ir apžvelgti dabartinių lietuvių vaikų anekdotų repertuarą. Tyrimo šaltiniai – XX a. paskutinio dešimtmečio ir XXI a. pradžios anekdotai, užrašyti iš 6–14 metų vaikų ir saugomi Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos rankraštyne (toliau – VDU ER). Anekdotai užrašinėti visoje Lietuvoje tiek iš pavienių vaikų, bendraujant su kiekvienu jų individualiai, tiek renkant vaikų folklorą didesniuose ar mažesniuose vaikų kolektyvuose: sukvietus į būrį lauke žaidžiančius vaikus; gavus mokytojų leidimą, pagrindinių mokyklų klasėse; namuose per vaikų gimtadienio šventes ir pan. Renkant medžiagą vaikų kolektyvuose pastebėta, kad pasakoti anekdotų veržiasi bemaž visi, nes gebėjimas prajuokinti kitus kilsteli vaiką draugų akyse, leidžia pasijusti įvertintam, pripažintam. Vaikai nori pasirodyti, ima tarp savęs rungtyniauti. Drauge reikia pažymėti, kad pasakojantys vaikai kur kas laisviau jaučiasi, jei tarp besiklausančiųjų nėra tėvų ar mokytojų; pažįstamų suaugusiųjų gėdijamasi dėl tekstų nešvankumo, ir tada kai kurie anekdotai, net ir labai populiarūs, nepasakojami iš viso. Kartą mokykloje tautosaką užrašinėjusį studentą vaikas pasivijo lauke ir paprašė išklaudyti anekdotą, kurio jis nedrįsęs pasakoti mokytojai girdint klasėje¹. Tačiau vaikų anekdotų funkcionavimo aspektai, išryškėjantys vaikų folkloro rinkimo metu, nėra straipsnio objektas, čia dėmesys bus telkiamas į anekdotų tekstus. Vienus jų, daugiausia XX a. pabaigos, rinkėjai ranka užrašė pasakojimo metu, kitus, rinktus paskutiniu dešimtmečiu, užfiksavo garso įrašuose. Pastarieji daug geriau atspindi vaikų anekdotų kaip šnekos fenomeno ypatumus. Tekstai cituojami neredaguoti – su pasitaikančiais neologizmams ir kalbos kliuviniais. Tyrimo metu naudotasi maždaug šešiais šimtais iš vaikų užrašytų anekdotų.

Vaikų anekdotų repertuarą sudaro dvi kūrinų grupės: (1) anekdotai, paprastai pasakojami tik vaikų, ir (2) anekdotai, perimti iš suaugusiųjų. Pastarieji gali būti pateikti visiškai taip, kaip juos pasakotų suaugusieji, bet gali būti ir vaikiškai

.....
1 Šį atvejį papasakojo Vytauto Didžiojo universiteto etnologijos specialybės studentas Arvydas Griškus.

perdirbti, žvelgiant suaugusiųjų akimis – „sugadinti“. Norint perprasti visas žanro taisykles, reikia ilgesnio laiko, tad mokymosi pasakoti anekdotus laikotarpiu galima pastebėti tam tikrų vaikams būdingų anekdotų pasakojimo, kaip atlikimo, ir anekdotų tekstų kūrimo netikslumų.

Anekdotai, paprastai mėgstami tik vaikų, pasižymi naiviu pasaulio vaizdavimu. Ne visada, tačiau gana dažnai šiuose anekdotuose nukrypstama nuo kانونinio anekdotų žanro reikalavimo – juoką sukelti netikėtu pabaigos akcentu, vadinamuoju puantu. Tirdamas 5–8 metų vaikų pasakojamus anekdotus M. Lurje pastebėjo, kad juokingos ir dažnai absurdiškos siužetinės situacijos verčia klausytoją „kikenti“ nesulaukus anekdotu pabaigos (Лурье 2007: 8). Pateikiame lietuvišką tokio anekdotu pavyzdį:

Petriuko klausia mokytoja, kokia pirma abėcėlės raidė. Petriukas sako:

– B.

Mokytoja nuvarė jį į kampą. Petriukas užsinorėjo sisioti. Pamatė skylę ir pradėjo sisioti. O ten buvo virtuvė. Pamatė virėjas ir nupjovė. Petriukas pasakė:

– A!

Mokytoja pasakė:

– Ateik, gausi dešimt (VDU ER 1370/207).

Cituotas anekdotas atspindi dar vieną vaikų anekdotams būdingą savybę – išskirtinį dėmesį kūno apačiai. Vaikai jaučia didelį pasitenkinimą, pasakodami nešvankius anekdotus. Humoro teoretikas Arthuras Asa Bergeris, knygos „Humoro anatomija“ autorius, pripažįsta, kad vaikams gali būti malonios analinės temos ir džiaugsmą jiems teikia ne visai padorus humoras (Berger 2012: 102). Rusų tyrėjai pažymi, kad vaikų anekdotams būdingas „padidintas dėmesys materialiajai kūniškajai apačiai, fekalinėms temoms“ (Архипова [2013]). Aprėpus tyrimui sukauptą lietuvišką medžiagą matyti, kad 6–9 metų vaikų anekdotai išsiskiria analinio / fekalinio pobūdžio humoru, 10–14 metų jį nustelbia erotinis / seksualinis. Pagrindinis nepadorių anekdotų šaltinis yra suaugusiųjų repertuaras. Tokius anekdotus kuria, ypač ekspromtu, ir patys vaikai. Tik suaugusiųjų obsceniškuose anekdotuose, kaip ir visuose kituose, juoko technika yra įvairi ir gana sudėtinga, komiškumo suvokimas reikalauja intelekto pastangų, o vaikams gali pakakti vien nepadoraus žodžio ar veiksmo paminėjimo. Elizabeth Tucker teigia: „Tuo, ką žino apie seksą, vaikai dažniausiai dalijasi pasakodami nešvankius anekdotus ir mėgaudamiesi galimybe vartoti tabu laikomus žodžius“ (Tucker 2008: 25).

Anekdotai nėra improvizaciniai kūriniai, priešingai, anekdotu pasakojimas – tai išgirsto ar perskaityto teksto pakartojimas jo dar nežinantiesiems. 6–10 metų vaikai neretai kaip anekdotus pasakoja ekspromtu improvizuojamas istorijas:

Vieną kartą ėjo Petriukas į mokyklą ir užmiršo visą savo kuprinę. Ir taip nubėgo atgal namo ir užsimušė (VDU ER 1230/79; papasakojo septynerių metų berniukas).

Eina Petriukas per gatvę, sau sėdi ir užsimano į tualetą. Klausia policininko:

– Ar ten labai smirda?

– Labai (VDU ER 2089/181; papasakojo šešerių metų berniukas).

Improvizacijos gana gerai atspindi, kas tokių metų vaikams yra juokinga (kritimai, mirtys, analiniai / fekaliniai motyvai) ir tai, jog vaikai siekia, kad ekspromtu kuriami jų teksteliai būtų susiję su anekdotų pasaulio stereotipais. Improvizuoti linkę vaikai paprastai nežino anekdoto savybės – anonimiškumo. Antai aštuoneerių metų berniukas lipdo juokingą „anekdotą“ apie Petriuką, tačiau nesklاندžiai, klupinėdamas ir galiausiai taria: *aš jį sukūreš, bet aš jo dabar neprisimenu* VDU ER 1922/183.

Į akis krinta vaikų anekdotų ryšys su pasakomis. Kurį laiką vaikai niveliuoja anekdotų ir pasakų stiliaus skirtumus. Anekdotus mėgsta pradėti inicialinėmis, arba pradžios, formulėmis, pasiskolintomis iš stebuklinių pasakų. Kai kada visas pirmasis anekdoto sakinytis atitinka stebuklinės pasakos tradicijas: *Nu, vieną kartą gyveno tokia senutė ir jinai turėjo šuniuką* VDU ER 1922/77; *Nu, gyveno tokia matematikos mokytoja, turėjo jinai didelį namą* VDU ER 2084/3. Ypač dažna iš inicialinių formulių perimta frazė „vieną kartą“: *Vieną kartą atėjo Petriukas į par-dotuovę* VDU ER 1924/54; *Nu, vieną kartą Petriukas girdi...* VDU ER 1922/68; *Vieną kartą mergaitė grįžta iš mokyklos* VDU ER 1922/55.

Aprėpus visą didžiulį vaikų anekdotų masyvą, išryškėja vienas paplitęs kompozicinis modelis: siužetas plėtojamas du tris kartus pakartojant į grandines suvertus klausimus ir atsakymus. Suaugusieji šį modelį irgi renkasi, nors palyginti retai. Kadangi anekdotais siekiama komiškojo efekto, paskutinis pakartojimas juose yra modifikuojamas pasitelkiant elementarią juokinimo priemonę – supainiojimą:

Vieną kartą Petriukas nueina į mokyklą, ir mokytoja paklausia:

– Nu, Petriuk, kaip tavo mama kepa blynus?

Petriukas sako:

– Nežinau.

Sako mokytoja:

– Kaip tu ruoši pamokas?

Petriukas sako:

– Nežinau.

– O kaip tu, kas pas tave ateina į svečius?

- Nežinau.
- Kas pas tave stovi ant palangės?
- Neži...
- Kas pas tave stovi ant spintos?
- Nežinau.
- Tai nueik namo ir paklausk mamos.
- Mamos Petriukas klausia:
- Kaip tu kepi blynus?
- Tekšt plekšt ir padaryta.
- O kaip aš ruošu pamokas?
- Gražiai, tvarkingai.
- Kas pas mus ateina į svečius?
- Teta Marytė.
- O kas pas mus stovi ant spintos?
- Skardinės.
- Nueina į mokyklą. Nu, sako:
- Petriuk, – sako, – kaip tavo mama kepa blynus?
- Gražiai, tvarkingai.
- O kaip tu ruoši pamokas?
- Tekšt plekšt ir padaryta.
- Kas pas tave stovi ant spintos?
- Teta Marytė.
- O kas pas tave ateina į svečius?
- Skardinės (VDU ER 1924/61).

Pakartojimais paremta kompozicija aptariamo modelio anekdotai yra artimi liaudies pasakoms – formulinėms ir apie gyvūnus, o kaip tik šių žanrų pasakas labiausiai ir mėgsta mažamečiai. Tokie anekdotai neturi netikėto pabaigos akcento, – kaip matome, cituotame pavyzdyje juoką kelia visa paskutinė situacija.

Trumpai pristatę ryškiausias specifines vaikų anekdotų savybes, pereiname prie jų repertuaro. Anekdotus apžvelgsime grupuodami juos į ciklus – tokius, kokius, sekdami suaugusiaisiais, išskiria ir patys vaikai. Kalbėsime tik apie ryškiausias ciklus, nes visos anekdotų įvairovės dėl ribotos straipsnio apimties aprėpti neįmanoma².

.....

2 Tarp kitų anekdotų kiek populiariesni yra tie, kuriuose pajuokos objektu tampa kai kurių profesijų atstovai, kiek dažniau – policininkai, šaipomasi iš senų žmonių, pasakojama apie komiškus nutikimus kvailių namuose, gydytojo kabinete, vaizduojami sužmogintų mašinų konfliktai ar tiesiog žaidžiama sąmojumi, kai kada – lingvistiniais kuriozais, pačių įvairiausių personažų dialoguose.

ANEKDOTAI APIE PETRIUKĄ

Patys populiariausi dabartiniai lietuvių vaikų anekdotai yra apie vaikus, tarp jų – Petriuko ciklas, beje, labai mėgstamas ir suaugusiųjų. Iki XX a. paskutinio dešimtmečio anekdotų herojus vaikas buvo vadinamas labai įvairiais vardais, ir tik pastaraisiais dviem dešimtmečiais išryškėjo tendencija vis dažniau vartoti Petriuko vardą. Taip vardas tapo anekdoto veikėjo, suvokiamo kaip tam tikras tipas, skiriamuoju ženklu. Kai kuriuose anekdotų variantuose iki šiol pasitaiko ir kitokių vardų, tačiau ne vardas, bet personažo lytis ir tipiški elgsenos bruožai lemia, ar galima priskirti anekdotą Petriuko ciklui.

Panašus personažas vaikas žinomas ir kitų kraštų šiuolaikiniame folklore. Kiekvienoje šalyje jis turi savo vardą, pavyzdžiui: Graikijoje – Bobos, Suomijoje – Pikku-Kalle (Mažasis Kalle), Rusijoje – Vovočka, Vokietijoje – mergaitė Klein Erna (Mažoji Erna) (Тыщк 1996: 70). Dėl istoriškai susiklosčiusių artimų kontaktų su rusų folkloru nemaža dalis anekdotų apie Petriuką siužetų sutampa su rusų anekdotų apie berniuką Vovočką siužetais. Straipsnyje „Vovočka“ ši personažą detaliai yra išanalizavęs Aleksandras Belousovas, tik Vovočkos ciklas nagrinėtas kaip tam tikra anekdotų visuma, neatsižvelgiant į tai, kas yra pasakotojai – suaugusieji ar vaikai (Белойсов [2008]).

Lyginant anekdotų apie Petriuką repertuarą suaugusiųjų ir vaikų auditorijose, pastebima, kad pastarojoje kiek labiau atsispindi su lyties identifikacija susijusios psichologinės berniuko problemos. Objektas, apie kurį kalbama labiausiai vaikų pasakojamuose šio ciklo anekdotuose, yra kelnaitės (*triusikėliai*). Pagal opozicines personažų poras siužetus galima skirstyti į dvi grupes: (1) apie Petriuką ir mergaitę ir (2) apie Petriuką ir mokytoją.

Pirmajai grupei priklauso populiariausias erotinis lietuvių vaikų anekdotas. Petriukas prašo mergaitės, dažniausiai vardu Onutė, įlipti į medį ir už tai jai užmoka. Grįžusi namo, mergaitė pasakoja motinai, kaip gavusi pinigų, bet ši dukrą subara: *Kvailute tu, kvailute, jis pamatė tavo triusikėlius*. Kitą dieną Onutė vėl lipa į medį, o parėjusi namo su pinigais, pasigiria: *Nesijaudink, mamyte, šiandien buvau be triusikėlių* VDU ER 1923/15. Juokas kuriamas supriešinant Petriuko sumanumą, parodytą norint patenkinti erotinį smalsumą, su vaikišku Onutės naivumu.

Antrosios grupės anekdotų siužetai įvairesni. Vienuose Petriukas, apžiūrėjęs mokytojos balkono skalbinius, spėlioja arba tiksliai pasako, kokios spalvos kelnaites ji mūvi ar nemūvi nieko. Kartais, pritaikęs tariamą analogiją (kai jo kelnės džiuvo, negalėjo ateiti į mokyklą, tai ir mokytoja, savąsias džiovindama, turėtų į mokyklą neiti), teisinasi, kodėl praleido pamokas. Žvelgiant iš lyties psichologijos pozicijų, Petriuko kalbėseną apie mokytojos kelnaites galima vertinti kaip nesąmoningą erotinį žaidimą. Nors ir elgiasi provokuojamai, hierarchiniu

požiūriu Petriukas čia dar išlieka žemesnėje už mokytoją padėtyje, bet esama tokių anekdotų, kuriuose viršenybė tenka Petriukui. Tokiuose anekdotuose pasakojimas iššęsiamas pasikartojančiais dialogais: Petriukas tiesmukai prašo, mokytoja nesutinka, Petriukas keičia intonaciją maldaujama, ir mokytoja nusileidžia. Vienuose anekdotuose Petriukas šitaip įsiprašo į mokytojos namus, paskui į jos lovą, kituose – klasėje prikalbina mokytoją nusivilkti po vieną drabužį, kol galiausiai ji lieka nuoga. Šiuose anekdotuose erotinės fantazijos tampa realybe, tačiau pasaulis, kuriame jos išsipildo, yra apverstas aukštyn kojomis, jis kuriamas pagal karnavalo principus. Pasak Michailo Bachtino, karnavale pereinama prie familiarių, jokių skirtumų, taip pat ir amžiaus, nepaisančių tarpusavio santykių, organiškai susijusių su ekscentriškumu, karnavalo mezaliansai sujungia visa, kas nekarnavalinės pasaulėžiūros nutolinta vienas nuo kito (Bachtin 1996: 144–145). Vaikams juokinga, kad mokinys, realybėje vykdamas mokytojos nurodymus, anekdote priverčia mokytoją paklusti jam ir atlikti visiškai nesuderinamus su jos statusu veiksmus.

Šie anekdotai pasižymi pabaigų įvairove. Vieno iš variantų, papasakoto septynerių metų mergaitės, pabaiga kiek primena epilogą, o tai anekdotams šiaip jau nebūdinga: *Po to mokytoja po kelių dienų pagimdė vaikutį, ir vis tiek Jonukas buvo vaikas* VDU ER 1966/21. Pasitaiko ir didaktiškų pabaigų. Tarsi išsigandus įsisiautėjusios erotinės vaizduotės, šokama į realybę: veiksmo scenoje pasirodo direktorius ir pasako, kad ši mokytoja vaikų nebemokys – taip užbaigiamas devynmetės papasakotas anekdotas (VDU ER 1922/21). Taigi ne visuose variantuose pasiekiamas puantas – vaikams juokinga pati anekdoto situacija, ir jie tuo pasitenkina. Tačiau labiau įgudę kiek vyresni pasakotojai geba nustebinti, netgi šokiruoti netikėtu pabaigos sąmojumi. Pats juokdamasis, taip anekdotą apie Petriuko ir mokytojos suartėjimą lovoje baigia dvylikametis berniukas: *Petriukas sako: – O čia ir ne pirštukas* VDU ER 2084/3. Vaikams, jau susigaudantiems faliniuose koduose, ši pabaiga – pribloškiamai įspūdinga.

Kodėl vaikus taip traukia šie anekdotai? Ko gero, jie padeda vaikams įveikti vieną iš psichologinės raidos krizių. Galima prielaida, kad vaikų anekdotai apie Petriuko jausmus mokytojai atspindi Edipo komplekso liekanas, nugrimzdusias pasakotojų ir klausytojų sąsąmonėje. Petriukas siekia seksualinių ryšių su moterimi, kuri amžiumi ir funkcijomis artima motinai. Tai, kad iš Petriuko ir mokytojos juokiamasi, rodo, kad jau yra įsisąmoninti visuomenės nustatyti lyčių santykiai.

Kadangi Petriuko ciklo vaikų anekdotai daugiausia pasakojami moksleivių, natūralu, svarbi ir mokymosi tematika. Petriuko kaip mokinio paveikslas yra ne vienareikšmis.

Jo santykiai su mokykla konfliktiški. Į klausimą, kokią jis įsivaizduoja idealią mokyklą, atsako: *Amžinai uždarytą* VDU ER 2093/160. Jis neslepia savo pasitenkinimo, kai mokykla sudega, o gaisro metu elgiasi priešingai nei tuo atveju

įprasta – nešinas įvairiausios talpos buteliais, jis vis eina į degalinę benzino (VDU ER 2089/56). Šis veiksmas – ne vandens, o benzino nešimas į gaisravietę – primena apie triksterišką, į piktus pokštus linkusią Petriuko prigimtį. Tačiau tokioms nuožmioms Petriuko neapykantos mokyklai anekdotuose nedaug.

Anekdotai apie Petriuką pamokose iš pirmo žvilgsnio atrodo tikroviški, nes paremti įprastu mokytojo ir mokinio bendravimo modeliu: mokytojas pateikia klausimą / užduotį, mokinys atsakinėja / atlieka. Klausimai ar užduotys yra rimti ir tikroviški, atitinkantys konkrečios pamokos turinį, komiškojo efekto siekiama atsakymais.

Pasitaiko anekdotų, kuriuose Petriukas – stebėtinai vangaus mąstymo vaikas, ir iš jų bene populiariausias yra apie tai, ką duoda žąsys. Nepaisant mokytojo pastangų išpešti iš Petriuko, ką galima gauti iš žąsų, jis kartoja tik viena – kiaušinių. Mėgstami anekdotai, kuriuose Petriukas apsikvailina supainiodamas klausimų ir atsakymų seką. Vieną tokio anekdotą pavyzdį pateikėme skyriuje apie vaikų anekdotų specifiką.

Vis dėlto dažniau Petriukas vaizduojamas kaip nežinantis aprioriško atsakymo ir bandantis jį surasti savarankiškai išmąstydamas. Nepataikymo pagrindas gali būti loginės klaidos, dažniausiai nulemtos vaikiško naivumo. Į klausimą, kas toliau – Mėnulis ar Afrika, Petriukas atsako: *Aišku, kad Afrika. Mėnulį galime matyti, o Afrikos ne* VDU ER 2296/173. Arba paklaustas, kaip žmonės sužinojo, kad žemė yra apvali, atsako: *Pažiūrėjo į gaublį!* VDU ER 2296/180.

Vienas svarbesnių juoko žadinimo būdų – žodžio ar pasakymo kontekstų supriešinimas. Klausimas, pasakytas per konkrečią pamoką, yra susijęs su dalykiniu tos pamokos kontekstu, tačiau atsakinėjantis Petriukas jį perkelia į visiškai kitą kontekstą. Pavyzdžiui, etikos mokytojai pasiteiravus, koks yra stebuklingas mandagus žodis, Petriukas surinka: *Abra kadabra!* VDU ER 2296/1990. Į klausimą, kiek yra Dievo įsakymų, Petriukas atsako: *Dešimt*; toliau klausinėjamas, kas bus, jei vieną sulaužys, pateikia tokį atsakymą, kuris dera ne tikybos, bet matematikos pamokai: *Liks tik devyni* VDU ER 2296/130. Paklaustas, kur yra Dievas, atsako, kad vonioje arba tualete, nes rytą girdėjo mamą šaukiant: *Jėzau Kristau, tu vis dar ten?!* VDU ER 1954/63; *Viešpatie, tu dar ilgai ten sėdėsi?* VDU ER 1926/17. Komiškas Dievo pakeitimas kaimyne arba jo lokalizacija vonioje ar tualete reiškia sakralumo profanaciją. Taip Petriuko atsakymais anekdotuose parodijuojamos tikybos pamokos. Laisvu religinių kategorijų interpretavimu, iš dvasinės sferos perkeliant jas į materialiąją, ir netgi pačią žemiausią – kūno apačios, anekdotai apie tikybos pamokas primena viduriniais amžiais mokyklose ir universitetuose karnavalo metu kurtas parodijas, kai mokyklinę išmintį jaunimas versdavo linksmo žeminančio žaidimo ir pokšto objektu ir taip „išsivadavo iš baimingos pagarbos ir rimtumo pančių“ (Бахтин 1990: 96).

Klaidų komizmu paremti anekdotai yra labai mėgstami vaikų auditorijos, nes Petriuko paveiksle vaikai atpažįsta save, o tai, kad Petriuko klaidas jie geba identifikuoti, teikia didžiulį pasitenkinimą.

Nemažai yra anekdotų apie Petriuko bandymus išsisukinėti. Antai jis klausia mokytojos, ar galima bausti žmogų už tai, ko jis nepadarė; kai mokytoja atsako, jog ne, labai apsidžiaugia: *Tai gerai, aš nepadariau namų darbų* VDU ER 1954/124. Tačiau kartais Petriukas ir apsijuokia, pavyzdžiui, telefonu kalbėdamas už tėtį:

- Mano sūnus negalės šiandien ateiti į mokyklą.
- Taip, o kas čia kalba?
- Mano tėtis, – atsako Petriukas (VDU ER 1931/56).

Anekdotuose, kuriuose veiksmas perkeliamas į namų erdvę, daugiausia kalbama apie pažymius. Antai Petriukas, mamos paklaustas, kiek mokykloje gavo, atsako: aštuonis, o kai mama pasiteirauja, kodėl ne dešimt, paaiškina, jog tik keturios pamokos buvo. Bene daugiausia kartų užfiksuotas anekdotas apie aparatėlį, kuris pypsi, kai žmogus pradeda meluoti, – aparatėlis demaskuoja Petriuko mamą ir tėtį, kai šie ima kalbėti apie savo mokymąsi ir pažymius.

Palyginti su suaugusiųjų anekdotais, vaikai rečiau pasakoja apie Petriuko tėvų tarpusavio santykius, Petriuko ne vaiko, o jaunuolio erotinius / seksualinius nuotykius.

ANEKDOTAI APIE GYVŪNUS

Tai antras pagal populiarumą vaikų anekdotų masyvas. Dažniau pasakojama apie tuos gyvūnus, kurie figūruoja liaudies pasakose ir animaciniuose filmuose: ežį, kiškį, vilką, lapę, mešką, liūtą... Iš gyvūnų, į anekdotus atėjusių iš animacijos, populiarumu išsiskiria papūga. Mėgstamiausi – apie ežiuką ir kiškį, pastarasis neretai vaizduojamas poroje su vilku.

Ne viename vaikų anekdote ežiukas primena mažą vaiką. Naktį atsitrenkęs į kaktusą, jis klausia: *Ar čia tu, mama?* VDU ER 2081/116, o miške įkritęs į duobę: *Mama, o kur langai?* VDU ER 2297/33. Minėjome, kad vaikams patinka anekdotai, kuriuose juokas sužadinamas kūno apačios vaizdais. Ežiuko vaikiškumas suteikia galimybę psichologiškai motyvuoti jo džiaugimąsi maloniais genitaliniais potyriais – mažamečiai, dar neišmokyti gėdytis savo kūno, nesivaržo apie jį kalbėti. Ežiukas, paklaustas, ko jis bėgiodamas po žolytę juokiasi, atsako: *Man žolytė pimpaliuką kutena* VDU ER 1925/112. Taip nekaltu vaikišku ežiuko tiesmuku nuoširdumu pridengiamas anekdoto obsceniškumas.

Anekdotuose apie ežiuką ryškinamas visą esybę rėpiantis šio personažo kito- niškumas. Fizinis kito- niškumas jam pačiam pragaištingas: *Vieną kartą ėjo ežiukas per mišką, išmoko kvėpuoti pro užpakalį. Atsisėdo ant kelmo ir užduso* VDU ER 1230/85. Mąstymo kito- niškumą atspindi absurdiški ežiuko sprendimai. Įkritęs į duobę, po nesėkmingų bandymų išlipti ežiukas nutaria: <...> *da sykį pabandysiu, jeigu neišlipsiu, spjausiu į viską ir eisiu namo* VDU ER 1925/39. Kaip miško gyvū- nas, ežiukas nesusigauja žmonių pasaulyje ir jų aplinkos objektus laiko ne tuo, kas jie yra iš tiesų. Eina ežiukas aplink skardinę / statinę ir sako: – *Jeigu šita tvora nesibaigs, eisiu atgal* VDU ER 2084/12. Žmonių sukurti objektai šiam padarėliui gali būti pražūtingi, bet mirtis, kaip ir dera anekdotui, nėra tragiška: *Ežiukas rado granatą, o ežiuko... niekas nerado* VDU ER 2089/17.

Anekdotų ežiukas – nuolat į bėdą pakliūvantis nelaimėlis, tačiau jam, kaip ir liaudies pasakų ežiui, netrūksta pasitikėjimo savimi:

Stovi ežiukas ant kelmo ir sako:

– Aš stiprus, aš stiprus.

Eina meška. Tik bimpt su letena, ir ežiukas nusirideno. Atsikėlė, vėl užlipo ir sako:

– Aš stiprus, aš stiprus – tik labai lengvas (VDU ER 216/60).

Taigi neadekvatus situacijos ir savęs paties suvokimas yra esminė anekdotų ežiuko savybė, lemianti jo paveikslo komiškumą. Vaikams ežiukas patrauklus, nes leidžia identifikuotis su juo kaip su vaiku ir kartu pajusti pranašumą prieš jį.

Visiškai kitoks yra kiškis. Į bėdą pakliūva ir jis, kartais tokią pat kaip ir ežiukas – įkrinta į duobę. Gelbėjimosi iš duobės situacija artima liaudies pasakai apie gyvūnus AT 20A „Žvėrys duobėje ėda vienas kitą“: žvėrys susitaria dėl sąlygų, pagal ką išsirinks, kurį iš jų suėsti, tik anekdotuose tos sąlygos yra kito- kios. Pavyzdžiui, suėsti siūloma tą, kurio ausys ilgiausios. Kiškio reakcija būna žaibiška:

Kiškis (pasakotojas rodo, kaip kiškis susilaižo ausis):

– Asile, tau šakės (VDU ER 1924/131).

Kiškio gebėjimas akimoju susiorientuoti kelia ne tik susižavėjimą, bet ir juo- ką. Anekdote apie kiškį kavinėje juokingas yra visiškas jo laikysenos pasikeiti- mas – drąsuolis akimoju virsta nuolankiu ir įsiteikiančiu:

Užėjo kiškis į kavinę, pasiėmė kavos, bandelę, pasidėjo ant stalo ir nuėjo rankų nusi- plauti. Grįžta, o kavos nėra.

– Kas išgėrė mano kavą? – klausia piktai.

Atsistoja lokys ir sako:

– Aš.

– O kodėl... o kodėl bandelės nesuvalgei? (VDU ER 2297/96).

Susidurdamas su kitais gyvūnais, kiškis apsukrumu prilygta liaudies pasakų laputei, tradiciniame folklore atliekančiai triksterio vaidmenį. Tačiau vaizduojamas vienas pats kiškis gali atrodyti ir apgailėtinais. Pastaruoju metu paplito anekdotas, kurio herojus, nepaisydamas draudimo, geria / valgo ką nors, kas būna pažymėta perspėjamoju užrašu: *žagsėsi / bezdėsi / dainuosi*, ir paskui nevalingai ima skleisti minėtus garsus. Vaikus šis anekdotas traukia vaidybiniais atlikimo elementais ir obsceniškumu. Anekdotų apie gyvūnus cikle tokio herojaus vaidmenį atlieka kiškis.

Daugelyje anekdotų apie kiškį dalyvauja du veikėjai: kiškis ir koks nors fiziškai stipresnis už jį žvėris (meška, liūtas, lapė), dažniausiai – vilkas. Reikia pritarti rusų vaikų anekdotų tyrėjai Allai Kulaginai, kad kiškio ir vilko poros įsigalėjimui turėjo įtakos sovietmečiu buvęs itin populiarus animacinis filmas „Na, palauk!“ (Кулагина 1996: 66). Bet lietuvių vaikų anekdotuose, skirtingai nei filme, kiškio ir vilko santykiai nėra pabrėžtinai antagonistiški.

Anekdotų, kuriuose kiškis – šiurkščiai pokštaujantis triksteris, nėra daug. Minėtinas fekaliniu humoru paremtas siužetas apie kiškį, pasislėpusį gėrimų aparate ir girdžiusį vilką visai ne limonadu. Tai anekdotu pabaigoje išduoda mažų vaikų kalba užkoduotas kiškio pranešimas, kad gėrimo daugiau nebėra: *Sisi baba, sisi baba* VDU ER 1924/26.

Anekdotuose apie kiškį ir vilką kiškis paprastai atlieka geranoriško antraeilio veikėjo vaidmenį. Juoko generatoriumi tampa nevykėlis vilkas. Vyraujantis fabulos modelis toks: vilkas, išklausęs kiškio patarimų, nesugeba tinkamai jais pasinaudoti. Anekdotai dažniausiai paremti klausimų ir atsakymų neatitikimu, o siužeto požiūriu juos vienija bandymo įsigyti kokią nors prekę motyvas. Dalis anekdotų turi nežymų politinį atspalvį: vienas iš klausimų – kas mūsų prezidentas, o atsakymai – *Valdas Adamkus* ar *Dalia Grybauskaitė* – atspindi užrašymo laiką (VDU ER 1230/5, 2089/20, 2297/40).

Paplitę juodojo humoro anekdotai apie fotografavimą. Viename iš „tobulesnių“ variantų, pamatęs fotografuojantį kiškį, fotografuoti užsigėdžia ir vilkas, tačiau parduotuvėje pamiršta kiškio pasakytą daikto pavadinimą ir prašo, kad duotų „kur pach pach daro“, – gauna šautuvą. Toliau veiksmas rutuliojamas parodant „fotografavimo“ šautuvu pasekmes:

Davė jam pardavėja šautuvą. Eina vilkas užsikaifavęs ir sutinka lapę ir sako:

– Lape, nori aš tave nutrauksiu.

Lapė sutiko. Nu, tas nusitaikė ir pach... Žiūri, lapė nukrito ir nejuda. Vilkas jai ir sako:

– Neapsimetinėk, rudoji, vis tiek tris litus turėsi atiduot (VDU ER 137-1/17).

Taigi vaikų anekdotuose vaizduojamas vilkas daug kuo yra panašus į aptinkamą liaudies pasakose – nesugebantis priimti savarankiškų sprendimų, aklai vykstantis kitų patarimus ir kvailas.

ANEKDOTAI APIE ĮVAIRIAS TAUTYBES

Anekdotai apie tautybes mėgstami ir pasakojami visame pasaulyje. Vaikai juos perima iš suaugusiųjų, tačiau pasakoja iš savo, tai yra vaiko, pozicijų. Įvairių tautų vaikų repertuare vyrauja tekstai, kuriuose gretinami keliu, dažniausiai – trijų tautybių atstovai. Pavyzdžiui, estų vaikų anekdotuose trejetą dažniausiai sudaro estas, rusas ir vokiečiai (Tuisk 2010: 186). Lietuvių anekdotuose į trejetą visada įeina lietuvis ir rusas, o trečiasis įvairuoja: latvis, lenkas, bet dažniausiai – anglas. Jei anekdote išskiriamas nugalėtojas, juo visada būna lietuvis, o jei svarbu pažeminti pralaimėjusįjį, tai būna rusas. Rusijoje panašaus pobūdžio vaikų anekdotuose šaunuoliu vaizduojamas rusas, o nevykėliu – lenkas (Кулагина 1996: 63). Taigi vaikai yra linkę iškelti tos tautybės personažą, kuriai priklauso jie patys. Suaugusiųjų anekdotuose tendencija pranašiausiu parodyti savos tautybės atstovą nėra visuotinė.

Gretinant suaugusiųjų ir vaikų repertuarą matyti, kad mėgstamiausias vaikų anekdotų siužetinis modelis yra pasiskolintas iš stebuklinių / novelinių pasakų: karalius pateikia vieną ar kelias užduotis vyriškiam (anekdotuose – skirtingų tautybių), pretenduojantiems vesti jo dukrą. Pasakų įtaką rodo ne tik varžovų skaičius – paprastai trys, bet ir anekdotuose įsigalėjusi „karalaitės / princesės ramos“ formulė. Juokinama obsceniškais užduotimis. Besivaržantiems jaunikams karalius liepia pervažiuoti išmatų upę / krūvą, įkišti ginklą į užpakalį, užlipti į šimto aukštų pastatą nepridergus į kelnes ir pan. Taigi juokinti pradeda, kaip tai būdinga vaikų anekdotų specifikai, nuo pat pasakojimo pradžios. Tačiau vien tuo nesitenkinama.

Tinkamai papasakotų anekdotų siužetas plėtojamas iki kulminacijos – paveikios frazės, kuria netiesiogiai įvertinamas išmaniausias arba pajuokiamas į kebliausią padėtį patekęs personažas. Antai anglas su „formule“, rusas su „džipu“ išmatose įklimpsta, o lietuvis su „žiguliuku“ pervažiuoja; paklaustas, kaip jam tai pavyko padaryti, paaiškina: *Šūdas prie šūdo nekimba* VDU ER 1924/37. Šis siužetas yra perimtas iš rusų anekdotų, kuriuose sėkmingai pervažiaavęs, žinoma, yra rusas, o „žiguliukas“ suvokiamas kaip nacionalinės tapatybės ženklas. Perkeltas į lietuvišką terpę, anekdotas netenka su etnostereotipais susijusių prasminių

niuansų, tačiau pagrindinė anekdotų mintis nepakinta – varžybų sėkmę lėmė tinkamos transporto priemonės pasirinkimas.

Kitas gana paplitęs šio ciklo siužetinis modelis – lėktuvu skrendantys įvairiaučiai meta laukan kokius nors daiktus. Aiškinimai, kodėl išmetamas būtent šis daiktas, aiškiai perimti iš suaugusiųjų repertuaro. Lietuvis išmeta lenką arba rusą, o tokį sprendimą motyvuoja etninę Lietuvos situaciją atspindinčiais teiginiais: *Ai, mes tokių daug turim* VDU ER 2081/122. Variantų įvairovė išsiskiria anekdotais apie išmetimo pasekmes. Veiksmas perkeliamas į vaikų auditorijai artimesnę aplinką. Versijoje, kur tarp išmestų daiktų buvo ir bomba, nukritusi ir sprogsi kažkokioje gyvenvietėje, minimi trys vaikai: vienas verkia, nes jo mamai į galvą įsmigo peilis, kitas verkia, nes jo tėčiui į kaklą įsmigo šakutė, o trečias juokiasi: *Kai mano senelis paperdė, tai visas kaimas sprogo* VDU ER 2297/2. Kitame variante sprogdintojo „garbę“ prisiskiria besijuokiantis berniukas: *Kas atsitiko?.. Ai, pabzdėjau – ir mokykla sprogo* VDU ER 2081/124.

Taigi anekdotuose apie užduotis įvairių tautybių asmenims vyrauja nešvankusis kūniškasis komizmo kūrimo aspektas. Be to, neretai juokiamasi iš mirties. Pasakojami ir tokie anekdotai, kuriuose vaizduojamas vienas kitatautis, dažniausiai – čiukčius, bet tokių užrašyta nedaug. Savita vaikų anekdotų apie kitataučius ypatybė reikia laikyti vyriškų herojų vyravimą. Tarp turimų anekdotų nepasitaikė nė vieno, kuriame būtų pasakojama apie kitatautes moteris, nors suaugusiųjų repertuare tokių netrūksta.

ANEKDOTAI APIE BLONDINĘ

Šis anekdotų ciklas vaikų auditorijoje įsitvirtino XXI a. pirmajame dešimtmetyje. Skaistė Višinskaitė yra paskelbusi straipsnį apie blondines lietuvių anekdotuose (Višinskaitė 2012). Kadangi iš esmės jie paplitę tarp suaugusiųjų, tad šis tyrimas bus pravartus ir mūsų lyginimams.

Pasirodo, vaikai yra perėmę palyginti nedidelę suaugusiesiems žinomų anekdotų dalį. Jiems neįdomūs anekdotai apie vyrų ir moterų konfrontaciją, blondinės darbinę veiklą, netgi – apie jos išvaizdą. Labiausiai vaikams prigijo anekdotai apie blondinės kvailumą.

Kaip ir suaugusiųjų auditorijoje, gana paplitęs minklei artimas klausimo ir netikėto atsakymo anekdotų modelis. Vienuose šių anekdotų perteikiamas naivus pačių blondinių mąstymas.

Nepraleidžiama progos pasilinksminti pašėpiant infantiliškus analinius įpročius:

– Ar žinote, kodėl blondinės, eidamos į tualetą, neužsidaro durų?

– Ogi todėl, kad visi matytų, kad užimta (VDU ER 2297/23).

Juokinga vaikams ir blondinių mąstymo ypatybė viską suvokti tiesiogiai:

- Kodėl blondinės išsiplovusios galvą bėga į lauką?
- Todėl, kad ant šampūno parašyta „Wash & Go“ (VDU ER 2297/22).

Kituose tokio pat modelio anekdotuose atsakymu į klausimą pateikiamas apibendrintas blondinių įvertinimas žvelgiant į jas iš šalies. Ir klausimai, ir atsakymai neretai yra absurdiški: į klausimą, kodėl blondinės neskęsta, atsakoma, kad jų galvoje pilna oro (VDU ER 2297/17), o į klausimą, kas būtų, jei blondinės smegenis įdėtų į vištos galvą, atsakoma, kad išeitų barškutis (VDU ER 2081/126).

Tarp anekdotų apie dvi blondines mėgstamiausi apie jų susitikimą stotelėje ir nuotyki autostradoje. Pirmasis paremtas logikos klaida: viena blondinė sako laukianti pirmo autobuso, kita – antro; atvažiuoja dvyliktas, ir abi įlipa. Antrasis anekdotas glumina groteskiška situacija. Susiginčija ant tilto stovinčios dvi blondinės:

– Čia Nemunas.

Kita sako:

– Čia Neris.

Nušoko viena, paršliaužia visa sumaikiota, sako:

– Žinai ką, čia nei Nemunas, nei Neris – čia autostrada (VDU ER 2084/4).

Jei anekdotuose pasirodo brunetė, ji paprastai atlieka fono, kuriame geriau matomas blondinės paikumas, vaidmenį. Brunetei ir blondinei važiuojant automobiliu, brunetė sako: *Žiūrėk, koks gražus miškas*, o blondinė: *Medžiai užstoja...* (VDU ER 1923/254).

Taigi, lyginant su suaugusiųjų pasakojamais anekdotais, pažymėtina, kad vaikų anekdotuose blondinės tipažas ne toks spalvingas. Blondinė vaikų anekdotuose yra prigimtinio kvailumo įsikūnijimas. Kaip ir Petriukas, ji gali apsikvailinti dėl naivumo, tačiau blondinės kvailumas, kitaip negu Petriuko, yra absoliutus.

KINEMATOGRAFINĖS KILMĖS ANEKDOTAI

Į atskirą grupę galima sutelkti anekdotus, kurių personažai yra kinematografinės kilmės. Tiksliau kalbant, pirminiai šių personažų šaltiniai yra folklorinės ar literatūrinės pasakos, tačiau vaikams jie kur kas geriau pažįstami ne iš knygų, o iš animacinių filmų. Pristatydami anekdotus apie gyvūnus jau minėjome kai kurių personažų saitus su sovietine animacija, prie šių anekdotų dabar negrįšime, kalbėsime apie kitus. Bendrame lietuvių anekdotų repertuare juos būtų galima grupuoti į kelis ciklus: Kūlverstuko ir Genos; Mikės Pūkuotuko (Vini Pūcho) ir

Paršelio; Karlsono; Pepės Ilgakojinės; Hario Poterio; Pagranduko ir kitus. Tačiau iš vaikų šių anekdotų užrašyta palyginti nedaug, mes stabtelėsime tik prie pačių populiariausių.

Anekdotai apie Kūlverstuką ir Geną – į užmarštį nueinantis sovietmečio palikimas. XX a. paskutiniame dešimtmetyje vaikai juos labai mėgo, o dabar jau nepasakoja. Tiesa, pakeitus vardus, kai kurie siužetai perėjo į Petriuko ciklą. Pasak Jelenos ir Aleksejaus Šmeliovų, rusų anekdotuose Gena ir Kūlverstukas sudaro porą, kurioje Gena išoriškai primena suaugusįjį, o Kūlverstukas – vaiką; jų dviejų santykiai panašūs į vyresnio ir jaunesnio brolio ar dviejų sugėrovų bendravimą, be to, nurodoma, kad vyraujančio personažo šioje poroje nėra (Шмелева, Шмелев 2002: 89). Lietuvių vaikų anekdotuose Kūlverstuko paveikslas daug ryškesnis už Genos: Kūlverstukas yra iniciatyvusis, o Gena – pasyvusis veikėjas, beje, kai kuriuose anekdotuose Gena apskritai nefigūruoja.

Kaip anekdotų žanro tipažas, Kūlverstukas yra panašus į Petriuką, nes abu jie įkūnija triksterio bruožus. Vienur Kūlverstukas atrodo kvailokas, o jo galvosena primena mažam vaikui būdingą pasaulio nepažinimą:

Kūlverstukas klausia Genos:

– Gena, sakyk, razinos būna rudos ar su kojytėm?

– Rudos, – atsako Gena.

– Ak, ir vėl tarakonų prisivalgiau, – sako Kūlverstukas (VDU ER 141/34).

Kita vertus, iš pirmo žvilgsnio vaikiškai kvailais klausimais Kūlverstukas gali pademonstruoti stulbinamą strateginį mąstymą: pasiteiravęs, kiek kainuoja lašas sulčių, ir sužinojęs, kad nieko, prašo prilašinti visą statinę (VDU ER 149/2/124). Naivumo ir praktinės mąstysenos susiliejimas į vienumą lemia abiejų personažų psichologijos savitumą – taigi neatsitiktinai šis siužetas pritaupo ir Petriuko cikle.

Šiurkščioji pokštujančio triksterio prigimtis atsiskleidžia anekdotuose, kuriuose Kūlverstukas gana žiauriai elgiasi su Gena. Pavyzdžiui, susiruošia abu miegoti ir Gena tuoj užnarkia, o Kūlverstukas niekaip neužmiega; atsikėlęs jis nueina į virtuvę, įkaitina iki raudonumo keptuvę ir grįžęs trenkia ja Genai per galvą; kai šis pašoka, Kūlverstukas ramiai taria: *Tai ką, Gėna, ir tau nesimiega?* VDU ER 302/40. Šis pavyzdys rodo, kad anekdotų Kūlverstukas įgyja savybių, priešingų literatūriniam ir animaciniam pirmakui.

Tokia charakterio kaita – dėsninga anekdotų žanre. A. Belousovas, nagrinėjęs Kūlverstuko ir Genos transformacijas rusų anekdotuose, teigia, kad šie personažai, pirminiuose šaltiniuose pasižymėję draugiškumu ir geranoriškumu vienas kito atžvilgiu, šias savybes praranda ir galiausiai tampa „savo multiplikacinių prototipų antipodais“ (Белусов 1996). Analogiška charakterio inversija būdinga

ir kitiems panašios kilmės personažams, atsidūrusiems anekdotuose, pavyzdžiui, Mikei Pūkuotukui. Vis dėlto reikia pažymėti, kad šitoks su apvertimu susijęs parodijavimas būdingesnis suaugusiųjų anekdotams. Vaikų repertuare jis įsitvirtina vyresnių nei dešimties metų pasakotojų repertuare. Galimas daiktas, jog tai susiję su psichologinės vaiko raidos etapu, kai baigiasi žavėjimosi pasakomis laikotarpis. Čia dera prisiminti italų vaikų rašytoją Džanį Rodarį, knygoje „Fantazijos gramatika“ rašiusį:

Ateina metas, kad Raudonkepuraitė nieko nebegali vaikui pasakyti, jis gali su ja atsisveikinti kaip su senu žaislu. Tuomet vaikas ir sutinka, kad pasaka virstų parodija iš dalies dėl to, kad parodija lyg ir sankcionuoja išsiskyrimą, ir dėl to, jog naujas požiūris atgaivina susidomėjimą pačia pasaka, įstato ją į kitas vėžes (Rodaris 2001: 60).

Baigiant populiariausių ciklų apžvalgą, reikėtų bent keliais sakiniais lietuvių vaikų anekdotų repertuarą palyginti su kaimyninių tautų vaikų mėgstamais anekdotais. Dalis vyraujančių teminių grupių yra tokios pačios: apie vaikus, ypač išskiriant triksteriško personažo, panašaus į mūsų Petriuko, ciklą; apie gyvūnus; besivaržančius kelių tautybių asmenis; kinematografinės kilmės anekdotai, tačiau esama ir skirtumų. Antai Rusijos vaikai mėgaujasi iš suaugusiųjų perimtais anekdotais apie Štirlicą, dėl lingvistinio komizmo (kalambūrų) dauguma atvejų neišverčiamais į kitas kalbas (Трыкова 1997: 111). Taip pat populiarūs anekdotai apie Vasilijų Ivanovičių (Čiарajeвą) ir Petką – komiškąją rusų nacionalinio folkloro porą (Кулагина 1996: 66), kuri Lietuvoje pereito šimtmečio pabaigoje vieno kito vaiko dar buvo žinoma, o dabar jau užmiršta. XX a. pabaigoje tarp Estijos vaikų prigijo iš Suomijos atkeliavę juodojo humoro anekdotai apie vėžiu sergantį berankį ir bekojį vaiką (Туйск 1996: 73). Pas mus panašūs anekdotai šiek tiek žinomi suaugusiems, bet vaikų auditorijoje jie reti. Be to, minėtu laikotarpiu estų vaikai noriai pasakojo anekdotus apie žymius žmones (ten pat: 71), o Lietuvoje tokioms tematikoms vaikų anekdotai nebuvo įsigalėję. O štai anekdotų apie blondinę, nūnai sparčiai plintančių tarp vaikų Lietuvoje, kaip atskiros vaikų anekdotų grupės nei rusų, nei estų tyrėjai kol kas nebuvo išskyrę, tačiau, žinant blondinės ciklo tarptautinį populiarumą suaugusiųjų repertuare, tikėtina, kad ir kituose kraštuose dalis šių anekdotų vaikų yra perimami. Komizmo kūrimo būdais lietuvių vaikų anekdotai niekuo nesiskiria nuo gretimų tautų vaikų anekdotų. Savičiausi, žinoma, tie tekstai, kurie pagrįsti į kitas kalbas neišverčiamu lingvistinio pobūdžio humoru.

IŠVADOS

Vaikų anekdotai – savita anekdotų žanro atmaina, kurios specifiką rodo pasakinių naratyvų įtaka, klausimais ir atsakymais paremto kompozicinio modelio populiarumas, juokinimas nesulaukus puanto, itin ryškus kūniškasis komizmo pobūdis, kai juokinama analiniais ir seksualiniais vaizdiniais. Dabartiniame lietuvių vaikų anekdotų repertuare vyrauja iš suaugusiųjų perimti ir dažnai šiek tiek perdirbti tekstai. Dažniau pasirenkami tokie, kuriuose yra pasakinės fantastikos elementų, į siužetą įtraukiami vaikai ar personažai savo elgesiu primena vaikus. Nemaža anekdotų dalis yra sovietmečio palikimas, tačiau, lyginant XX a. pabaigoje ir XXI a. pradžioje užrašytus anekdotus, pastebima, kad kai kurie iš jų, ypač susiję su sovietine kinematografija, sparčiai eina į užmarštį. Pažymėtina, kad vaikų mėgstamesni tokie kūriniai, kurie pasakotojui ir klausytojams leidžia pasijusti pranašesniems už anekdotų personažus. Gretinant lietuvių ir kaimyninių tautų vaikų anekdotus pastebėta, kad pagrindinės jų teminės grupės yra analogiškos: anekdotai (1) apie vaikus, ypač išskiriant ciklą apie triksterio vaidmenį atliekantį vaiką, anekdotai (2) apie gyvūnus ir (3) sugretinamus kelių tautybių asmenis, taip pat (4) kinematografinės kilmės anekdotai.

ŠALTINIAI ir LITERATŪRA

VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos rankraštynas

Bachtin Michail 1996. *Dostojevskio poetikos problemos*, iš rusų kalbos vertė Donata Mitaitė, Vilnius.

Berger Arthur Asa 2012. *An Anatomy of Humor*, New Brunswick and London.

Rodaris Džanis 2001. *Fantazijos gramatika: Įvadas į istorijų kūrimo meną*, iš italų kalbos vertė Danutė Dapšauskaitė, Kaunas.

Skabeikytė-Kazlauskienė Gražina 2012. Kalbiniai lietuvių vaikų anekdotai, *Žvirblių takas*, Nr. 2, p. 2–7.

Tucker Elizabeth 2008. *Children's Folklore: A Handbook*, Westport, Connecticut–London.

Tuisk Astrid 2010. Three-Nation Anecdotes in Children's Lore: Fifteen Years Later: Summary, in: *Tulnukad ja internetilapsed: Uurimusi laste – ja noortekultuurist*, (*Tänapäeva folklorist*, 8), Tartu, p. 185–186.

Višinskaitė Skaistė 2012. Blondinės įvaizdis lietuvių anekdotuose, *Liaudies kultūra*, Nr. 3, p. 42–48.

Архипова Александра Сергеевна [2013]. *Рольевые структуры детских анекдотов*, prieiga per internetą: <<http://www.ruthenia.ru/folklore/arhipova5.htm>>, [žiūrėta 2013-01-15].

Бахтин Михаил Михайлович 1990. *Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса*, Москва.

Белюсов Александр Федорович [2008]. «Вовочка», prieiga per internetą: <<http://www.ruthenia.ru/folklore/belousov3.htm>>, [žiūrėta 2008-10-04].

— 1996. Анекдотический цикл о Крокодиле Гене и Чебурашке, кн.: *Проблемы поэтики языка и литературы: Материалы межвузовской научной конференции*, Петрозаводск, p. 86–89, prieiga per internetą: <<http://www.ruthenia.ru/folklore/belousov1.htm>>, [žiūrėta 2013-02-20].

- Карасев И. Е. 1998. Сказочные персонажи в современном анекдоте, кн.: *Народная культура Сибири: Материалы VII науч. семинара-симпозиума Сибир. регион. вуз. центра по фольклору*, Омск, р. 202–205.
- Кулагина Алла Васильевна 1996. Современная детская проза: Обыденное, смешное и страшное, кн.: *Мир детства и традиционная культура: Сб. научных трудов и материалов*, Москва, р. 63–73.
- Лурье Михаил Лазаревич 2007. *Современный детский фольклор как школа поэтики (на материале детского анекдота и школьной пародийной поэзии)*, Санкт-Петербург.
- Трыкова Ольга Юрьевна 1997. *Современный детский фольклор и его взаимосвязи с художественной литературой*, Ярославль.
- Туйск Астрид 1996. Действующие лица в анекдотах эстонских детей, кн.: *Мир детства и традиционная культура: Сб. научных трудов и материалов*, Москва, р. 70–73.
- Уварова Л. Р. 2008. Школьные анекдоты как средство оценки детьми педагогического процесса, *Вест. Костром. гос. ун-та им. Н. А. Некрасова*, серия: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика, т. 14, № 3, р. 65–71.
- Утехин И. В. 2001. Об анекдоте и чувстве юмора у детей, кн.: *Тр. фак-та этнологии Европ. ун-та в Санкт-Петербурге*, вып. 1, Санкт-Петербург, р. 214–229, prieiga per internetą: <http://www.eu.spb.ru/images/et_dep/sborniki/trudy1/214_229.pdf>, [žiūrėta 2013-02-10].
- Шмелева Елена Яковлевна, Шмелев Алексей Дмитриевич 2002. *Русский анекдот: Текст и речевой жанр*, Москва.
- Щербаков Н. Н. 2000. Психология детского анекдота, *Прикладная психология*, № 6, р. 45–53, prieiga per internetą: <<http://psychology.nsu.ru/statsherbakov.html>>, [žiūrėta 2013-02-10].

Lithuanian Children's Anecdotes at the Turn of the 20th–21st Centuries

G R A Ž I N A S K A B E I K Y T Ė - K A Z L A U S K I E N Ė

S u m m a r y

The subject of the present analysis is the Lithuanian children's anecdotes recorded from the 1990s until the beginning of the 21st century from the kids of 6–14 years of age and stored at the Archives of Ethnology and Folklore, Vytautas Magnus University. The article aims at establishing the specifics of the children's anecdotes and surveying the contemporary repertoire of the Lithuanian children's anecdotes. In the first chapter of the article, while analyzing the specifics of the children's anecdotes, the influence of the fairytale type narratives is elucidated, as well as the popularity of the pattern based on questions and answers, the tendency of making fun without reaching the climax, the particularly prominent corporeality of the comics, when anal and sexual images are employed to make fun. In the subsequent chapters, five most popular cycles of the children's anecdotes are introduced, namely, those about the little Peter, about animals, about various nationalities, about blondes and the anecdotes originating from the movies. According to the author, the contemporary repertoire of the Lithuanian children's anecdotes is dominated by the texts absorbed from the grown-ups' folklore and frequently a little adapted. Texts containing the fairytale type fantastic elements are given preference; besides, kids or characters behaving like kids are likely to be incorporated into the anecdotes. Such anecdotes that allow the performer or the listeners to feel superiority in relation to the anecdotes' characters are especially favored. A substantial

part of the anecdotes can be described as the legacy from the Soviet times; nevertheless, the comparison of the anecdotes recorded in the end of the 20th century with those recorded in the beginning of the 21st century enables concluding that some of them, particularly those related to the Soviet-time movies, are rapidly declining.

Gauta 2013-02-28

Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. LIT-4-8).